నేరమూ శిక్ష - మానవ హక్కులు

పోలీసుస్టేషన్లలోనూ, న్యాయస్థానాలలోనూ అనుమానితులతో వ్యవహరించే తీరు తరచుగా మానవహక్కుల ఆందోళనకు దారితీస్తుంది. ఇది ఎంతగా జరుగుతుందంటే మానవ హక్కుల వాదులపైన 'నేరస్తులను సమర్థిస్తున్నారు' అనీ 'చట్టబద్ధంగా బతికే పౌరులకంటే నేరస్తులమీదే మీకు ఎక్కువ సానుభూతి' అనీ అభియోగాలు వేయడం జరుగుతుంటుంది. ఇదొక తప్పుడు అభిప్రాయం. మానవహక్కులంటే నేరం వల్ల బాధితులకు కలిగిన నష్టంకంటే నేరానికి పాల్పడినవారి హక్కులకు ఎక్కువ ప్రాముఖ్యం ఇవ్వడం అని కానే కాదు. నేరాలకు గురయిన బాధితుల కష్టాలు తప్పనిసరిగా పట్టించుకోవలసిన విషయాలే. నేరస్తుల నుండి పౌరులను కాపాడటం, అందులో భాగంగా నేరస్తులను శిక్షించడం రెండూ అవసరమే. లేకపోతే బలహీనులయిన వారికి బలవంతుల నుండి, చాతుర్యంగల వారి నుండి రక్షణ ఉండదు.

కె. బాలగోపాల్

మానవహక్కుల పి.జి. డిప్లొమా కోర్సు కోసం రాసిన పాఠం

అయితే ఇక్కడ కొన్ని సమస్యలు ఉన్నాయి. నేరస్తులను శిక్షించాలన్న న్యాయమైన ఆతృతతో శాంతిభద్రతల యంత్రాంగం కేవలం అనుమానితులు అయినవారి హక్కులను అతిక్రమించవచ్చునా? నేరాన్ని రుజువు చేయడంలోనూ, నేరస్తులను పట్టుకోవడంలోనూ అన్యాయమైన పద్ధతులు వినియోగించవచ్చునా? వినియోగించినట్టయితే నిర్దోషులు శిక్షకు గురయ్యే ప్రమాదం లేదా? దోషులను సక్రమంగానే గుర్తించామని అనుకున్నా, చేసిన నేరానికి తగిన శిక్ష కంటె ఎక్కువ శిక్ష వేయవచ్చునా? అసలు నేరస్తులను శిక్షించడంలో గల ఉద్దేశ్యం ఏమిటి? ఏ నేరానికి ఎటువంటి శిక్ష వేయడం ఉచితంగా ఉంటుంది? అంతేకాక, నేరస్తులను శిక్షించడం అవసరం అన్న ఆతృతలో బలవంతులకు వ్యతిరేకంగా బలహీనులు వ్యక్తం చేసే నిరసనను - ఉదాహరణకు కార్మికుల సమ్మెను - సమాజం నేరంగా పరిగణించడం తగునా? ఇటువంటి ప్రశ్నలకు నేర నిరోధక యంత్రాంగంలోనూ, దాని అంతర్గత నియమాలలోనూ సమగ్రమైన స్థానం లేదు. కాబట్టి వీటిని గురించి మాట్లాడుకోవడం అవసరం. మాట్లాడుకోవడమేకాక ఈ ప్రశ్నలకు సంబంధించిన అవగాహనను, తగిన సంస్థాగత నిర్మాణాలనూ రూపొందించడం కూడ అవసరం.

నేరం అంటే అర్థమేమిటి? దాని నిర్వచనం ఏమిటి? నేరాలలో అనుమానితులయిన వారి హక్కులేమిటి? దోషులైన వారికి సహితం ఉండే హక్కులు ఏమిటి? అనే ప్రశ్నలను చర్చించేటప్పుడు మనం చేసేది ఇదే. ఈ ప్రశ్నల గురించి మన ఆందోళనకు కారణం ఏమిటో కూడా తెలుసుకుందాం. అన్ని మానవహక్కుల ప్రకటనలు, ఒడంబడికలలోను (1948 నాటి అంతర్జాతీయ మానవ హక్కుల ప్రకటన, 1966 నాటి అంతర్జాతీయ పౌర రాజకీయ హక్కుల ఒడంబడిక, 1985 నాటి ఐక్యరాజ్యసమితి చిత్రహింసల వ్యతిరేక ఒడంబడిక మొదలయినవి) నేరాలలో అనుమానితులయిన వారికి చిత్రహింసల నుండి, బలవంతపు ఒప్పుకోళ్ల నుండి, అన్యాయమైన నేర విచారణ పద్ధతుల నుండి రక్షణ కల్పించే సూత్రాలున్నాయి. నేరం రుజువయిన దోషులనుకూడ క్రూరమైన, అవమానకరమైన శిక్షలనుండి ఈ సూత్రాలు కాపాడతాయి. ఒక నేరం చేసి తద్వారా మరొకరి హక్కులకు భంగం కలిగించిన (లేక కలిగించినట్టు అనుమానించబడే) వ్యక్తుల హక్కుల గురించి మనకింత బాధ ఎందుకు? ఒక దొంగ మరొకరి కష్టార్జితాన్ని దొంగిలిస్తాడు. హంతకుడు మరొకరి ప్రాణాన్ని తీస్తాడు. ప్రతి నేరమూ ఎవరో ఒకరికి హాని కలిగిస్తుంది. తద్వారా హక్కులను అతిక్రమిస్తుంది. అటువంటప్పుడు, నేరం చేసినట్టు అనుమానించబడే వ్యక్తులతో వ్యవహరించేటప్పుడు ఉపయోగించే పద్ధతుల గురించి మనం ఆందోళన చెందడం ఎందుకు? నేరం రుజువయిన వ్యక్తులకు వేసే శిక్షలకు సంబంధించిన ప్రమాణాల గురించి ఆందోళన చెందడం ఎందుకు?

ఈ ఆందోళన వ్యక్తం చేయగానే ప్రభుత్వానికి వచ్చే సందేహాలు కొన్ని ఉన్నాయి.

ఈ ఆందోళన వెనుక ఏదైనా ఒక విధ్వంసక ఆకాంక్ష దాగి ఉందేమో? సామాజిక వ్యవస్థను ధ్వంసం చేసి అరాచకత్వాన్ని పెంపొందించాలన్న కాంక్ష దాగి ఉందేమో? మానవ హక్కుల గురించి మాట్లాడినప్పుడల్లా ఇటువంటి సందేహాలు ముందుకొస్తాయి.

> మానవ హక్కుల ఆందోళన లక్ష్యం మానవ నాగరికత సారాన్ని పెంపొందించడమే తప్ప దానిని ధ్వంసం చేయడం కాదు. ఆ లక్ష్యంలో భాగంగానే నేరాలలో అనుమానితులయిన వారి న్యాయమైన హక్కులపట్ల ఆందోళన వ్యక్తం చేస్తాము.

ఈ సందేహం న్యాయమైనది కాదు. మానవ హక్కుల ఆందోళన లక్ష్యం మానవ నాగరికత సారాన్ని పెంపొందించడమే తప్ప దానిని ధ్వంసం చేయడం కాదు. ఆ లక్ష్యంలో భాగంగానే నేరాలలో అనుమానితులయిన వారి న్యాయమైన హక్కులపట్ల ఆందోళన వ్యక్తం చేస్తాము. నేరాన్ని సక్రమంగా, హేతుబద్ధంగా నిర్వచించాలనీ శిక్షకు న్యాయమైన ప్రమాణాలు అందాలనీ ఆందోళన చేయడం కూడా అందుకే.

దీనికి కారణం ఏమిటి అంటే చాలా కారణాలున్నాయి. వాటిలో ఒక్కొక్కటీ తెలుసుకుంటే మానవ హక్కుల ఆందోళనకు సంబంధించిన ఈ కోణాన్ని అర్థం చేసుకోగలుగుతాము.

అన్నిటికంటే సాధారణమైన కారణమేమిటంటే నేరం రుజువయ్యేంత వరకు ఎవ్వరూ దోషి కారు. అంతవరకు ఎవరైనా కేవలం అనుమానితుడే కాబట్టి అమాయకులను శిక్షించడం ఎంత తప్పో. వట్టి అనుమానితులను శిక్షించడమూ అంతే తప్పు. నేరాలను నిరోధించడం, నేరస్తులను శిక్షించడం అవసరమయినట్లే నిర్దోషులను, అమాయకులను శిక్షించకుండ ఉండడమూ అవసరమే. పోలీసు నిర్బంధంలో ఒక వ్యక్తిని హింసించడం, లేదా కాల్చి చంపడం నేరం రుజువు కాకముందే శిక్షించడం అవుతుంది. అదేవిధంగా, నేర విచారణ న్యాయంగా లేకపోవడం అంటే ముద్దాయికి తన నిర్దోషిత్వాన్ని రుజువు చేసుకోవడానికి సహేతుకమైన అవకాశం ఇవ్వకుండ శిక్షించడం అవుతుంది.

దీనికీ మానవ నాగరికతను కాపాడడం లేక మెరుగు పరచడానికీ ఉన్న సంబంధం ఏమిటి? నేరం పూర్తిగా రుజువయ్యేంతవరకు అనుమానితులను నేరస్తులుగా చూడకూడదనేది ఒక నాగరికతా నియమం. నేరాన్ని రుజువు చేయడానికి ఉపయోగించే నేరవిచారణ పద్ధతి ముద్దాయికి తన నిర్దోషిత్వాన్ని రుజువు చేసుకునేందుకు సహేతుకమైన అవకాశం కల్పించాలన్న నియమం కూడ అంతే. నియమ రహితమైన నియంతృత్వ పాలనకు వ్యతిరేకంగా జరిగిన పోరాటాలలో ఈ విలువలను గెలుచుకోవడం, నిలబెట్టుకోవడం జరిగింది. అటువంటి పాలనలో మనిషిని శిక్షించడానికి కేవలం అనుమానిస్తే చాలుననే పరిస్థితి ఉండేది. అటువంటి పాలనా వ్యవస్థల నేర విచారణ పద్ధతులు పేదలకు, మైనారిటీ మతస్థులకు, జాతులకు, సాంఘికంగా అణగారిన వారికి చాలా అన్యాయం చేసాయి. కాబట్టి చిత్రహింసలనూ అన్యాయమైన నేర విచారణ పద్ధతులను అన్యాయమైన నేరవిచారణ పద్ధతులను వ్యతిరేకించేటప్పుడు మనం నాగరికతను ధ్వంసం చేయడం లేదు. కాపాడుతున్నాం. నియమరహిత నియంతృత్వ పాలనకు వ్యతిరేకంగా నాగరికత సాధించిన విజయాలను కాపాడుతున్నాం.

రెండవది, నేరం వ్యక్తులు చేస్తారే గానీ, శిక్ష సమాజం వేస్తుంది. ఒక్కొక్కసారి నేరస్తులొక గుంపుగా నేరం చేస్తారు. కానీ అదొక వ్యక్తుల గుంపే. శిక్ష వేసేది మాత్రం సమాజమే. నేరాన్ని పరిశోధించే పోలీసు యంత్రాంగం, నేరాన్ని విచారించే న్యాయమూర్తులు, దోషులను జైల్లో నిర్బంధించే జైలు అధికారులు కాదు నేరస్తులను శిక్షించేది. ఈ అధికారులు కేవలం సమాజం ప్రయోగించే పరికరాలు. నేరాలను పరిశోధించేది, విచారించేది, శిక్షించేది సమాజమే. జరిగిన నేరానికి ప్రతీకారంగా కాక న్యాయం చేయడం కోసం సమాజం ఈ పని చేస్తుంది. నేరాలు కేవలం బాధితులపైన నేరాలని ఆధునిక నేరచట్టం భావించదు. నేరాలను ప్రధానంగా సమాజంపైన నేరాలుగా భావిస్తుంది. అదే సమయంలో శిక్షకు గల లక్ష్యాన్ని ప్రతీకారం నుండి న్యాయానికి మరలిస్తుంది. దీని వెనుక ఉన్న ఆలోచన ఏమిటంటే నేరం అనేది సామాజిక వ్యవస్థ మూల సూత్రాలకు, అంటే సామాజిక నాగరికత ప్రమాణాలకు హాని కలిగిస్తుంది అని. సమాజం కేవలం బాధితులకు కలిగిన నష్టాన్ని కాక న్యాయానికి జరిగిన నష్టాన్ని సవరించాలని చూస్తుంది. ఆ లక్ష్యంతోనే నేరస్తుడిని శిక్షిస్తుంది. ముద్దాయి హక్కుల గురించి, నేరం రుజువయిన దోషుల హక్కుల గురించి ఎందుకు మాట్లాడాలన్న ప్రశ్న వేసుకున్నప్పుడు ఈ విషయాలను దృష్టిలో పెట్టుకోవాలి.

మూడవది - ఒక వ్యక్తి 'నేరస్తుడు' కాబట్టి మానవ హక్కుల పేరిట సానుభూతి పొందడానికి అతనికి యోగ్యత లేదని భావించడంలో నేరం అనే భావన శాశ్వతమైనదని అందులో మార్పు లేదని ఒక అవగాహన ఉంది. ఆమోదనీయమైన ప్రవర్తనకూ నేరానికీ మధ్య ఖచ్చితమైన, స్థిరమైన విభజనరేఖ ఉందనే అవగాహన ఉంది. కానీ నిజానికి నేరం అనే భావన స్థలకాలాలకు అతీతమైనది కాదు. అది మార్పుకు లోనయ్యే సామాజిక విషయం. సమాజం మారినప్పుడు నేరానికుండే నిర్వచనం కూడ మారుతుంది. ఒకే సమాజంలో కూడ ఒకరికి నేరమయింది మరొకరికి నేరం కాదు. ఒక సందర్భంలో నేరమయింది మరొక సందర్భంలో కాదు. కాలం మారితే సైతం - అంటే ఇవ్వాళ నేరమయింది రేపు కాకపోవచ్చు.

అంటరానితనం ఈ రోజొక నేరం. రెండువందల ఏళ్ళ కింద, అందుకు విరుద్ధంగా, అంటరాని తనాన్ని ఆమోదించకపోవడం నేరం. నేరస్తులను ఎప్పుడూ ద్వేషించవలసిందే, మానవతకూ సానుభూతికీ దూరం ఉంచవలసిందే ననుకుంటే రెండు వందల ఏళ్ల కింద అంటరానితనానికి వ్యతిరేకంగా తిరగబడిన దళితుడు సమాజ ద్వేషానికి గురయి ఉండేవాడు. ఈ రోజు అంటరానితనం పాటించే సవర్ణులు ఆ ద్వేషానికి గురికావలసి ఉంటుంది.

ఒకప్పుడు భర్తకు భౌతికంగా లోబడి ఉండని స్త్రీ - అతను కొట్టే దెబ్బలు మౌనంగా స్వీకరించని స్త్రీ నేరం చేసినట్టే. ఇప్పుడది పాక్షికంగా మారింది. భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 498-ఎ ప్రకారం భర్త భార్యను భౌతిక హింసకే కాదు, మానసిక హింసకు గురిచేసినా అది నేరమే.

కాబట్టి నేరం అనేదానికి స్థిరమైన అర్థం లేదు. నాగరికత మారేకొద్దీ అది మారుతుంది. 'నేరస్తులకు సానుభూతి చూపించడమేమిటి?' అనిగానీ, 'నేరస్తుల మానవ హక్కుల గురించి మాట్లాడవద్దు' అనిగానీ అన్నప్పుడు మనం నేరం అనే భావనకొక స్థిరత్వాన్ని ఇస్తున్నాము. అటువంటి స్థిరత్వం చరిత్రలో లేదు.

అంటరానితనం, భార్యను హింసించడం అనేవి ఈ వాదనకు అనుకూలంగా ఎంచుకున్న ఉదాహరణలని ఎవరైనా అభ్యంతరం చెప్పొచ్చు. ఇవి మినహాయింపులనీ, దొంగతనం, హత్య, మోసం, రేప్ మొదలయిన అనేక ఇతర నేరాలకు స్థిరమైన అర్థం ఉందనీ అనొచ్చు. మానవ నాగరికత (అత్యంత ప్రాథమిక దశల్లో తప్ప) వీటిని ఎప్పుడూ నేరాలుగానే భావించిందనీ, కాబట్టి ఇటువంటి నేరాలకు బాధ్యులయిన వ్యక్తులకు మానవ హక్కులు ఉండవనడంలో తప్పేమీ లేదనీ అనొచ్చు.

ఈ వాదన నిజమేననిపిస్తుంది గానీ, వాస్తవంగా నిజమేనా? సమాజం హత్యను మొత్తం మీద నేరంగా భావించిందనేది సత్యమే. కానీ అన్ని సమాజాలూ దానికి మినహాయింపు పెట్టాయి. అనేక ఆదివాసీ తెగలలో, తమ తెగకు చెందిన వ్యక్తిని చంపడం నేరమేగానీ ఇతర తెగలకు చెందిన వారిని చంపడం నేరం కాకపోవచ్చు. ఒక్కొక్కసారి అటువంటి హత్యలను వీరోచితమైన చర్యలుగా కూడా భావించడం జరుగుతుంది. మధ్యయుగాల హైందవ సమాజంలో, హత్యను మామూలుగా నేరంగానే భావించారు గానీ, క్షత్రియుడు తన కుల ధర్మ నిర్వహణలో భాగంగా చేసిన హత్యలను నేరంగా భావించలేదు. ఆ హత్యలు సరయినవే, న్యాయమైనవే, క్షేత్ర ధర్మానికి అనుగుణ్యమైనవే (భగవద్గీతలో శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడితో చెప్పినట్లు) అదే విధంగా వర్ణాశ్రమ ధర్మానికి వ్యతిరేకంగా తిరగబడ్డ శూద్రుడిని చంపడం కూడ ఆ నాడు నేరంగా భావించబడలేదు. దానినొక న్యాయమైన చర్యగానే భావించారు. కాని ఆధునిక కాలంలో ఎవరు ఎవరిని చంపినా అది నేరమే. విదేశీయుడిని చంపినా అది నేరమే – ఆ విదేశీయుడు శత్రు సైనికుడయితే తప్ప. అప్పుడతనిని చంపడం నేరం కాకపోగా భారత సైనికుడి కర్తవ్యం అవుతుంది. శత్రుసైనికులను చంపడంలో కూడా భారత సైనికుడు ఎంత ఉత్సాహం చూపిస్తే అంతగా అతని దేశభక్తిని దేశం గుర్తిస్తుంది. కానీ మరుసటి దినం అదే శత్రుసైనికుడు టూరిస్టుగా భారతదేశానికొస్తే అతనిని చంపడం మళ్లీ నేరం అవుతుంది.

గ్రామస్థులు గుంపయి బందిపోట్లను పట్టుకొని కొట్టి చంపిన ఘటనలు మనకు తెలిసినవే. చట్టం కళ్ళలో ఇవి హత్యలే అయినప్పటికీ వాటిని వీరోచితమైన కృత్యాలుగా మనం అభినందిస్తుంటాం. పూర్తిగా చట్టానికి విరుద్ధంగా, బందిపోట్లను చంపమనీ చంపితే కేసులుండవనీ ప్రజలను రెచ్చగొట్టిన పోలీస్ అధికారులు ఉన్నారు.

మోసాన్ని మరొక ఉదాహరణగా తీసుకోవచ్చు. మరొకరిని మోసం చేసి వారిని నష్టపరచి తాము ప్రయోజనం పొందాలని చూడడం భారత శిక్షాస్మృతి ప్రకారం నేరం. అయితే అతి

తెల్లటి పళ్ళ గురించి, అత్యంత శుభ్రమైన ఉతుకు గురించి కంపెనీలు చేసే అడ్వర్టైజ్‌మెంట్‌లకు ఇది వర్తించదు. ఆ ప్రచారం కూడ మోసమేనని మనకు తెలుసుగానీ ఈ చట్టం వాటికి వర్తించదు. దానిని పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థకు సంబంధించిన సాధారణ వ్యాపార నీతిగానే పరిగణించడం జరుగుతుంది. పైగా దానికోసం చాలా నేర్పరితనం, కళాత్మకత వెచ్చించబడుతుంటాయి కూడ. అడ్వర్టైజ్‌మెంట్ వట్టి మోసమేనని అందరికీ తెలిసినప్పటికీ చట్టంగానీ మనంగానీ దానిని శిక్షార్హమైన నేరంగా భావించము.

కల్తీ సరుకు అమ్మడం ద్వారా వినియోగదారున్ని మోసం చేయడాన్ని కూడ వ్యాపార నీతిగానే చాలా కాలం భావించడం జరిగింది. దానిని గౌరవించక పోవచ్చుగానీ సహించేవారు. అది 'మోసం' అనే నేరం కిందికి వచ్చేది కాదు. చట్టం నుండి వినియోగదారుడు సహాయం కోరుకున్నట్టయితే సంక్లిష్టమైన సివిల్ కేసులు చేపట్టవలసి వచ్చేది. వినియోగదారుల ఉద్యమం ముందుకొచ్చి వినియోగదారుల రక్షణకోసం చట్టాలు చేసిన తరువాతే ఈ రకమైన మోసానికి నేరంగా కచ్చితమైన గుర్తింపు వచ్చింది. మరొక రకంగా చెప్పాలంటే, వినియోగదారుల ఉద్యమం అభివృద్ధి చెందిన చోట ఈ రకమైన మోసానికి ఉండే సామాజిక అర్థం మారిపోయింది. ఇష్టంగాను అయిష్టంగాను ఇంతకాలం అందరూ వ్యాపార నీతిగా సహించినది కొత్తగా దానికోసమే రూపొందించిన చట్టాల కింద నేరంగా గుర్తింపు పొందింది.

ఇది దొంగతనానికి కూడ వర్తిస్తుంది. ఇంటికి కన్నం వేసే వాళ్లు, జేబుకు కన్నంవేసే వాళ్ళు చేసే నేరాన్ని మాత్రమే దొంగతనం అంటాము. పరిపాలనా వ్యవహారాల నిర్వహణ క్రమంలోనూ, వ్యాపార క్రమంలోనూ జరిగే దానిని దొంగతనం అనరు. అంతకంటె మర్యాద పూర్వకమైన మాటలు ప్రయోగిస్తారు. దానిని దుర్వినియోగం అంటారు. సాధారణంగా దొంగతనాలకు ఉపయోగించే చట్టాన్ని ఈ నేరానికి వర్తింపజేయరు. అంతకంటె సున్నితమైన పద్ధతులలో దానితో వ్యవహరించడం జరుగుతుంది. ఎక్కువ భాగం విస్మరించి ఊరుకోవడం జరుగుతుంది.

లైంగిక అత్యాచారాన్ని మరొక ఉదాహరణగా తీసుకోవచ్చు. ఒక స్త్రీతో ఆమె ఇష్టానికి వ్యతిరేకంగా లైంగికచర్య జరపడాన్ని అన్ని సమాజాలూ వ్యతిరేకించాయి గానీ, దానికి ఎప్పుడూ కొన్ని మినహాయింపులు ఇవ్వడం జరిగింది. అగ్రవర్ణ భూస్వామ్య కుటుంబాలకు చెందిన మగవాళ్లు, పూజారులు, కింది కులాల స్త్రీలను లేక జోగినులను లేక దేవదాసీలను బలాత్కరం చేయడం ఒక హక్కుగా భావించిన రోజులు ఉండేవి. ఆధునిక చట్టం ఈ రకమైన వికృతమైన హక్కులను గుర్తించదు గానీ మన బోటి కొన్ని దేశాలలో ఇప్పటికీ భార్య ఇష్టానికి వ్యతిరేకంగా ఆమెతో సంభోగించడం భర్తకుండే చట్టపరమైన హక్కుగా భావించబడుతూనే ఉంది. రేప్ నేరాన్ని నిర్వచించే భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 376 భర్త భార్యపైన చేసే అత్యాచారానికి మినహాయింపు ఇస్తుంది. సామాజికంగా కూడ ఆ భర్త తన 'హక్కు' తీసుకుంటున్నాడని భావించడం జరుగుతుందే తప్ప, అతను నేరం చేశాడని ఎవరూ

> నేరానికి మూలం సామాజికం కాబట్టి 'నేరస్తుల పట్ల మానవత్వంతో స్పందించనక్కరలేదు' అని ప్రకటించేటప్పుడు మనం చెప్పే విశ్వజనీన నైతిక ప్రమాణం పైకి కనిపించినంత న్యాయమైనది కాదు.

అనుకోరు. అతనిని నేరస్తుడిగా చూడడం జరగదు. అయితే కొన్ని పాశ్చాత్య దేశాలో ఈ 'హక్కు'కు గుర్తింపు లేదు. భార్య ఇష్టానికి వ్యతిరేకంగా ఆమెతో సంభోగించాలని ప్రయత్నం చేసే భర్తను అక్కడ చట్టం రేపిస్ట్‌గా భావిస్తుంది. భారత నేరస్మృతిలో కూడా అటువంటి మార్పు తీసుకురావాలని మహిళా ఉద్యమం ప్రయత్నిస్తున్నది.

సామాజిక మూలం

నేరానికి మూలం సామాజికం అని ఈ పాటికి స్పష్టం అయి ఉంటుంది. కాబట్టి 'నేరస్తుల పట్ల మానవత్వంతో స్పందించనక్కరలేదు' అని ప్రకటించేటప్పుడు మనం చెప్పే విశ్వజనీన నైతిక ప్రమాణం పైకి కనిపించినంత న్యాయమైనది కాదు.

నాలుగవది, నేరానికి ఉండే అర్థమే కాదు, దాని కారణం లేక మూలం కూడ కనీసం కొంతమేరకు సామాజికమే. యువతను పేదరికమే నేర ప్రపంచంలోకి నెడుతుందన్న ఆలోచన సినిమాల ద్వారా సుపరిచితం అయింది. తరచుగా దీనిని చాలా నాటకీయంగా వ్యక్తం చేయడం జరుగుతుంది. ఉదాహరణకు చావు బతుకులలో ఉన్న తల్లికి మందులు కొని ఇవ్వడం కోసం డబ్బులు లేక దొంగతనానికి పాల్పడ్డ యువకుడు ఆ తరువాత నేరస్తుడిగా కొనసాగినట్టు చూపిస్తారు. నిజజీవితం మరీ అంత నాటకీయం కాదు. నేరం చేయాలన్న నిర్ణయం ఎల్లప్పుడూ సంపూర్ణంగా సమాజం వ్యక్తిమీద రుద్దేదే కాదు. ఏదో ఒక మేరకు ఆ వ్యక్తి సంకల్పపూర్వకంగా తీసుకున్న నిర్ణయం కూడ అందులో ఉంటుంది.

అయితే చాలా సందర్భాలలో వ్యక్తిని నేరం వైపు పురిగొల్పే సామాజిక పరిస్థితుల పాత్ర కూడా గణనీయంగా ఉంటుంది. వీటిలో కొన్ని పరిస్థితులు - ఉదాహరణకు లైంగిక సంబంధమైన అసూయలు, అన్నీ సామాజిక వ్యవస్థలలోనూ అన్ని సామాజిక వర్గాలలోనూ సామాన్యంగా ఉండేవే కాబట్టి వాటిని సామాజిక కారణాలు అని కాక మానవమనుగడలో సార్వజనీనమైన కారణాలు అనవచ్చును. అయితే కొన్ని కారణాలు ప్రత్యక్షంగా సామాజికమైనవి. ఉదాహరణకు పేదరికం, లేమి, సామాజిక అణచివేత మొదలయినవి. మన సమాజంలో జరిగే నేరాలలో ఈ రకమైన సామాజిక పరిస్థితుల నుండి ఉత్పన్నమయ్యేవి చాలా ఉన్నాయి. అంటే అర్థం, ఈ పరిస్థితులు పోతే నేరాలన్నీ పోతాయని కాదు. నేరాలు పూర్తిగా అదృశ్యం కాకపోవచ్చు. ఎందుకంటే మానసిక మూలాలు ఉండే వ్యక్తిగత కారణాల వల్ల జరిగే నేరాలు కొనసాగవచ్చు. అంతేకాక కొత్త సామాజిక పరిస్థితుల

నుండి కొత్త నేరాలు పుట్టగలవు. అవి లేమి నుండి కాక కలిమి నుండి పుట్టే నేరాలు కావచ్చు. అయితే సామాజిక సంపదతో పాటు సామాజిక సంక్షేమం కూడా బాగా అభివృద్ధి చెందిన స్కాండినేవియన్ దేశాల అనుభవాన్ని బట్టి అటువంటి స్థితిలో నేరాలు మొత్తం మీద తక్కువగా ఉంటాయని చెప్పవచ్చు.

కాబట్టి నేరం కొంతమేరకు 'పరిస్థితుల సృష్టి' అని చెప్పవచ్చు. నేరగాళ్ల హక్కుల గురించి, ముద్దాయిల హక్కుల గురించి మాట్లాడడం సబబా అన్న ప్రశ్నను చర్చించేటప్పుడు దీనినొక ముఖ్య విషయంగా గుర్తుంచుకోవాలి. నేరస్తుల హక్కుల గురించి మాట్లాడడం పట్ల మనం అభ్యంతరం చెప్తున్నామంటే అర్థం మనం నేరానికి గల బాధ్యతను మొత్తంగా వ్యక్తిమీద పెట్టి సమాజం పాత్రను, సామాజిక పరిస్థితుల పాత్రను ఉపేక్షిస్తున్నామని. నేరస్థుడు నేరానికి నూరు శాతం తానే బాధ్యుడనుకోవడం వల్లనే మనం మానవతను మరిచిపోగలుగుతున్నాం. నేరస్థుడు కూడా తనకు మానవ హక్కులు ఉన్నాయన్న విషయం మరచిపోగలుగుతున్నాడు.

నేరం వెనుక ఉన్న సామాజిక పరిస్థితులూ కారణాలూ వ్యక్తి అదుపులో ఉండవు కాబట్టి ఆ మేరకు నేరానికి బాధ్యత వ్యక్తిది కాదు. అయితే సామాజిక పరిస్థితులు వ్యక్తి అదుపులో ఉండవంటే అర్థం ఆ పరిస్థితులకు వ్యక్తిపైన ఉండే ప్రభావం కూడ వ్యక్తి అదుపులో ఉండదని కాదు. పేదరికం అనేది పేద వ్యక్తులు అదుపులో లేని ఒక సామాజిక పరిస్థితి అయితే పేదరికం కారణంగా దొంగతనం చేయాలన్న తలపు రావడం పూర్తిగా వ్యక్తి అదుపులో లేని విషయం కాదు. అయితే ఆ ప్రోద్బలాన్ని అర్థం చేసుకోగలము. అది చట్టం దృష్టిలో నేరం. అయినా మానవతా దృక్పథంతో దానిని అర్థం చేసుకోగలము. కాబట్టి ఆ ప్రోద్బలానికి లోనయిన వ్యక్తిని సానుభూతికి పూర్తిగా అతీతునిగా భావించనక్కరలేదు.

వ్యక్తి అదుపులో లేని పరిస్థితుల ప్రోద్బలం వల్ల ఆ వ్యక్తి చేసే పనులకు అతన్నే పూర్తిగా బాధ్యుడిని చేయకూడదన్న ఆలోచన చట్టంలో సహితం లేకపోలేదు. ఇప్పుడున్న చట్టం కూడ అటువంటి కొన్ని పరిస్థితులను గుర్తిస్తుంది. వాటికి తక్కువ శిక్ష నిర్దేశిస్తుంది. అయితే చట్టం గుర్తించే ఆ పరిస్థితులు సామాజికం కాదు. ఉదాహరణకు, ఎదుటివారు అకస్మాత్తుగా రెచ్చగొట్టడం వల్ల కోపోద్రిక్తులయి చేసిన నేరానికి చట్టం తక్కువ శిక్ష వేస్తుంది. ఎందుకంటే ఆ చర్య ఆ వ్యక్తి అదుపులో లేనిది కాబట్టి. ఒక్కొక్కసారి అటువంటి నేరాలను చట్టం పూర్తిగా క్షమిస్తుంది కూడ. చట్టం గుర్తించే ఈ కారణాలకు సామాజిక ఆర్థిక కారణాలను కూడ చేర్చాలని మానవ హక్కుల దృక్పథం భావిస్తుంది.

నేరానికిగల అర్థం మారుతూ ఉంటుందనీ, నేరానికి సామాజిక నేపథ్యం ఉందనీ అనడం మానవ హక్కుల పేరిట నేరాలను సమర్థించడమేనని అనిపించవచ్చు. అంటే హింసనూ అభద్రతనూ కల్పించే చర్యలను సమర్థిస్తున్నామనుకోవచ్చు. అంటే మానవ హక్కులు అనేవి సంఘవ్యతిరేక భావన అనే అనుమానం ఇక్కడ మళ్లీ ధ్వనించవచ్చు. కానీ ఇది నిజం కాదు.

సామాజిక భద్రతను కాపాడడం అవసరమే. అందువల్ల నేరాలను నిరోధించడంలో నేరస్తులను శిక్షించడమూ అవసరమే.

సామాజిక భద్రత

మనం సామాజిక భద్రతను ఎందుకు కోరుకుంటాం? భద్రత భద్రత కోసమేనా? అదే జీవిత లక్ష్యమా? కాదనేది స్పష్టమే. భద్రత ఎందుకు కోరుకుంటామంటే అదే లేకపోతే బలహీనులు, అమాయకులు ధనవంతుల, బలవంతుల దాడులకూ తెలివైన వాళ్ల మోసాలకూ దోపిడీకీ గురి అవుతారు కాబట్టి. భద్రత లేకపోతే భయం, అస్థిరత జీవితాన్ని ఆక్రమించుకుంటాయి కాబట్టి. ముఖ్యంగా పేదల, బలహీనుల, అమాయకుల జీవితాలకు అప్పుడు మానవ హక్కులనేవే ఉండవు. అవసరమైన పరిమాణంలో సామాజిక భద్రత లేకపోతే మానవ హక్కులకు మనుగడ ఉండదు. శాంతి భద్రతల యంత్రాంగం అందుకోసమే ఉంది. తమ సామాజిక ఆర్థిక పరిస్థితులు అనుమతించే మేరకు ప్రజలు జీవితాన్ని, స్వేచ్ఛను అనుభవించేందుకు, బలహీనులూ పేదలూ బలవంతుల నుండి రక్షణ పొందేందుకు, ఈ యంత్రాంగం అవసరం.

అయితే మానవ హక్కులను అనుభవించగల పరిస్థితిని కల్పిస్తుందన్న కారణంగానే భద్రతను కాంక్షిస్తామనేది ఎప్పుడయితే గుర్తిస్తామో అప్పుడు సామాజిక భద్రతను కాపాడే పని కూడ మానవ హక్కులను గౌరవించే పద్ధతిలో జరగాలని గుర్తించగలుగుతాము. లేకపోతే లక్ష్యాన్ని సాధనం ధ్వంసం చేస్తుంది. ప్రజలు శాంతిగా బతకగలగాలని మానవ హక్కులకు భంగకరమైన అస్థిర, భయం నిండిన జీవితం నుండి వారికి స్వేచ్ఛ లభించాలనీ మనం సామాజిక భద్రతను కోరుకునేట్టయితే, ఆ అభద్రతను నిరోధించే కర్తవ్యం, శిక్షించే కర్తవ్యం కూడ మానవ హక్కులను కాపాడే పద్ధతిలోనే పెంపొందించే పద్ధతిలోనే జరగాలి. అంతేగానీ మానవ హక్కులను ధ్వంసం చేసే పద్ధతిలో కాదు. లేకపోతే వైద్యం రోగాన్ని నయం చేసే బదులు రోగిని అంతం చేస్తుంది.

తమకు ఉన్న సామాజిక ఆర్థిక అవకాశాలు మానవ హక్కులను అనుభవించడానికి ఏ మేరకు అవకాశం కల్పిస్తాయో ఆ మేరకు వాటిని ప్రశాంతంగా మనుషులు అనుభవించడానికి సామాజిక భద్రత అవసరం అని చూసాము. అయితే ప్రజలలో కొంత మందికి సామాజిక ఆర్థిక అవకాశాలు అతి తక్కువగా ఉండవచ్చు. అవి కల్పించే మానవ హక్కులు అతి స్వల్పం కావచ్చు. వేరే మాటలలో చెప్పాలంటే, సామాజిక భద్రతకు ఒక సామాజిక ఆర్థిక నేపథ్యం ఉంటుంది. ఒక్కొక్క సామాజిక వ్యవస్థలో కొంతమంది చాలా ధనవంతులు, మరికొందరు అత్యంత దరిద్రులు, అందువల్ల మానవ హక్కులు అతి తక్కువగలవారు ఉండవచ్చును. ఒక్కొక్క సామాజిక వ్యవస్థలో ఆర్థిక అసమానతలు మరీ అంత కొట్టొచ్చినట్టు ఉండకపోవచ్చును. కొన్ని సామాజిక వ్యవస్థలలో ప్రజలలో కొందరు సామాజికంగా ఎంతో బలహీనులు కావచ్చు. ఉదాహరణకు భారతదేశంలో దళితులు, స్త్రీల

లాగ ఈ వివక్ష, బలహీనతలు మరీ అంత తీవ్రంగా లేని సామాజిక వ్యవస్థలు కూడా ఉండవచ్చు.

సామాజిక, ఆర్థిక నేపథ్యం

అటువంటి వివక్ష అనుభవించేవారు అంతకంటే భిన్నమైన సామాజిక వ్యవస్థ కావాలని న్యాయంగా కోరుకోవచ్చు. తాము మరింతగా మానవ హక్కులు అనుభవించగల సామాజిక పరిస్థితుల కోసం వారు సంఘటితంగా పోరాటం చేయవచ్చు. బంద్‌లు, రాస్తారోకోలు నిర్వహించవచ్చు. ఊరేగింపులు తీయవచ్చు. ధర్నాలు చేయవచ్చు.

అటువంటి పోరాటాలు చేసే వారిని తరచుగా 'భద్రతకు శత్రువులు'గా భావించడం జరుగుతుంది. కానీ వారు భద్రతకు శత్రువులు కారు. అప్పటి సామాజిక వ్యవస్థకు శత్రువులు. జీవితం, స్వేచ్ఛ, మానవ హక్కులు అనుభవించడానికి అందరికీ భద్రత కావాలి కాబట్టి భద్రతకు శత్రువులయిన మనుషులెవరూ ఉండరు. అయితే ఒక సామాజిక వ్యవస్థలో మానవ హక్కులు కరువైన వారు ఆ సామాజిక వ్యవస్థకు శత్రువులు కాగలరు. వారికి కూడ భద్రమైన జీవితమే కావాలి. కానీ తమకు మరింత నిండుగా మానవ హక్కులు కల్పించే భిన్నమైన సామాజిక ఆర్థిక వ్యవస్థను వారు కోరుకుంటారు. ఆ కోరిక, అటువంటి పోరాటాలు చారిత్రక ప్రగతికోసం కూడా అవసరం. అయితే అటువంటి పోరాటాలు ప్రస్తుత సమాజంలోని భద్రతకు భంగకరం కాగలవు. వాటివల్ల అభద్రత, హింసాత్మక నేరాలు జరిగితే సమాజం మొత్తంగా వాటిని ఉపేక్షించజాలదు, క్షమించజాలదు. ఆకారణంగానే భద్రతను కాపాడే వ్యవస్థలు మానవ హక్కులను గౌరవించాలి. అభద్రతకు ఉండే సామాజిక మూలాలను సానుభూతితో అర్థం చేసుకోవాలి. నిరసననూ పోరాటాలనూ నిర్దాక్షిణ్యంగా ఖండించే వైఖరి, వాటికి పాల్పడేవారి పట్ల మానవత ప్రదర్శించనక్కరలేదనీ వారికి మానవ హక్కులు ఉండవనీ అనుకునే వైఖరి, ప్రగతికి హానికరం.

నేరాలలో ముద్దాయిలయినవారి హక్కుల గురించి, నేరానికిచ్చే నిర్వచనాన్ని గురించి, శిక్షా ప్రమాణాల గురించి ఆలోచించాలనీ సున్నితంగా వ్యవహరించాలనీ భావించడానికి ఇవన్నీ కూడ కారణాలే. నేరానికీ శిక్షకూ ఇన్ని కోణాలున్నాయని ఎప్పుడయితే అర్థం చేసుకుంటామో, అప్పుడు ఈ క్రింది ప్రశ్నలు వేసుకోవలసి ఉంటుంది. నేరాన్ని ఏ విధంగా అర్థం చేసుకోవాలి? ఏ విధంగా నిర్వచించాలి? నేరాన్ని నిరోధించడానికి ఏ రకమైన పద్ధతులు ఉపయోగించవచ్చును? నేర పరిశోధన ఏ విధంగా చేయవచ్చు? నేరాలను ఏ విధంగా విచారించడం సబబుగా ఉంటుంది? చివరిగా, ఏ విధంగా శిక్షించడం సరయినది? నిజానికి ఇవన్నీ ఏ విధంగా ఉండాలి అనేదానికన్న ఏ విధంగా ఉండకూడదు అనేదానిమీద మన దృష్టి ఎక్కువగా ఉండాలి. వేరొక భాషలో చెప్పాలంటే ఈ కర్తవ్యాలకు మానవ హక్కుల స్పృహను ఏవిధంగా కలిగించాలన్నది మన సమస్య.

> అభద్రతకు ఉండే సామాజిక మూలాలను సానుభూతితో అర్థం చేసుకోవాలి. నిరసననూ పోరాటాలనూ నిర్దాక్షిణ్యంగా ఖండించే వైఖరి, వాటికి పాల్పడేవారి పట్ల మానవత ప్రదర్శించనక్కరలేదనీ వారికి మానవ హక్కులు ఉండవనీ అనుకునే వైఖరి, ప్రగతికి హానికరం.

నేరానికి ఇచ్చే నిర్వచనం సామాజిక ఆర్థిక పరిస్థితుల పట్ల స్పృహ కలిగి ఉండాలన్నాము. ప్రస్తుతం భారతదేశంలో ఉన్న చట్టాలలో కొన్నిటికి మాత్రమే ఈ లక్షణం ఉంది. ఉదాహరణకు వరకట్న నిషేధ చట్టం, అంటరానితనాన్ని నిషేధించే చట్టం. సాధారణంగా మాత్రం 'నా ముందు అందరూ సమానమే' అని చట్టం అంటుంది. అంటే నేరాలను నిర్వచించేటప్పుడు, శిక్షలు నిర్దేశించేటప్పుడు నేరస్తుల సామాజిక ఆర్థిక పూర్వరంగాన్ని చట్టం పట్టించుకోదు. ఇది ఒక కోణంలో మంచిదే. ఎందుకంటే చట్టానికి ఉండే ఈ వైఖరి ఫలితంగా ధనవంతులకు, బలవంతులకు చట్టంలో ప్రత్యేక ప్రతిపత్తి ఏదీ ఉండదు. వాళ్ళపట్ల చట్టం ఉదారంగా ఉండడానికి వీలుండదు. అయితే వేరొక కోణంలో ఇది చెడ్డది. పేదలకూ సాంఘికంగా బలహీనులయిన వారికీ చట్టం చూపించవలసిన ఔదార్యం చూపించదు. లేమి నుండి, అణచివేత నుండి పుట్టే ఒత్తిడులను చట్టం తగినంతగా లెక్కలోనికి తీసుకోదు. మానవ హక్కుల దృక్కోణం నుండి చూసినప్పుడు ఇది చట్టంలోని ఒక లోపం.

నేరనిరోధం మాటకొస్తే, అది పూర్తిగా పోలీసుల బాధ్యత కాకూడదు. అది ప్రధానంగా సమాజం బాధ్యత. నేరానికి ప్రోద్బలం కల్పించే పరిస్థితులను తొలగించాలి లేదా బాగా తగ్గించాలి. పేదరికం, లేమి, నిరుద్యోగం ఉన్న సమాజాలు నేరానికి నిలయాలయి ఉంటాయి. సమాజంలో అన్ని స్థాయిలలోనూ వస్తు దాహాన్నీ, దయాదాక్షిణ్యాలు లేని పోటీనీ ప్రోత్సహించే పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థ కూడ నేరానికి నిలయమయి ఉంటుంది. ఈ పరిస్థితిని తొలగించడం, లేదా అదుపు చేయడం నేరాలను తగ్గించడానికి చాలా దోహదం చేయగలదు. దురదృష్టవశాత్తూ నేరానికీ సమాజానికీ మధ్యనున్న ఈ సంబంధం తరచుగా కనుమరుగవుతున్నది. నేరాలను అదుపు చేయడం కేవలం పోలీసుల కర్తవ్యమయినట్టు భావించడం జరుగుతున్నది.

పోలీసుల పాత్ర

నేరాలను అదుపు చేయడానికి పోలీసులకు తెలిసిన ఒకే ఒక సులభ మార్గం బలప్రయోగం. బయట సమాజంలో హింస జరిగే అవకాశముందనుకొన్నప్పుడు, లేదా నేరాల సంఖ్య పెరిగినప్పుడు పోలీసులు సంఘ వ్యతిరేక శక్తులను అదుపులోకి తీసుకుందన్న వార్తలు పత్రికలలో చదువుతుంటాం. వాళ్ళను అదుపులోకి తీసుకునేది నేరం చేసినందుకు

కాదు, నేరం చేయకుండ ఉండేందుకు. ఈ అదుపులోకి తీసుకోవడం అనేది ఏ చట్టబద్ధతా లేకుండ జరగవచ్చు లేదా నేర విచారణ స్మృతి (క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్) లోని సెక్షన్లు 107-100ల క్రిందనయినా జరగవచ్చు. ఎవరినయినా 'ముందు జాగ్రత్త'గా ప్రభుత్వమే బంధించదలచుకుంటే జాతీయ భద్రతా చట్టం (నాసా) వంటి చట్టాలను ప్రయోగిస్తుంది.

మానవ హక్కుల సూత్రాలు ఈ 'ముందు జాగ్రత్త' నిర్బంధాన్ని సహేతుకమైన సందేహంతో చూస్తాయి. ఆ నిర్బంధం ఫలితంగా కనీసం ఏదో ఒక నేరంలో ముద్దాయి కూడా కాని వ్యక్తి స్వేచ్ఛను హరించడం జరుగుతుంది. ఇది సూత్రరీత్యా అభ్యంతరకరమే. తరచుగా దుర్వినియోగానికి గురి అవుతుంటుంది కూడ. పాలకుల రాజకీయ ప్రత్యర్థులు, కార్మిక సంఘాల నిర్వాహకులు మొదలయిన వారిని కేవలం అధికారంలో ఉన్న వ్యక్తుల ప్రయోజనాలను, పార్టీల ప్రయోజనాలను కాపాడడం కోసం 'ముందు జాగ్రత్త'గా నిర్బంధించవచ్చు.

అభద్రతను అదుపు చేయడానికి పోలీసులకు తెలిసిన మరొక మార్గం భౌతిక బలప్రయోగం. పూర్తిగా శాంతియుతంగా నడిచే ధర్నాలను, ఊరేగింపులను, ప్రదర్శనలను సహితం చెదరగొట్టడానికి ఈ పద్ధతిని తరచుగా వినియోగించడం జరుగుతుంది.

కాబట్టి, నేరాలను అరికట్టే క్రమంలో అనేక హక్కుల అతిక్రమణ తరచుగా జరుగుతుంది. భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 19, 21లలోని వ్యక్తిగత స్వేచ్ఛ, సమావేశ స్వేచ్ఛ, భావప్రకటనా హక్కు మొదలయినవన్నీ అతిక్రమణకు గురవుతుంటాయి.

అందువల్ల, నేరనిరోధక చర్యలు మానవ హక్కుల ప్రమాదాలకు లోబడి ఉండేటట్టు చూడడానికి చాలా మానవ హక్కుల స్పృహ కావాలి.

ఇక నేరపరిశోధన లోనూ నేరవిచారణ లోనూ ఉండవలసిన మానవ హక్కుల సూత్రాలను చూద్దాం. నేరం రుజువు అయ్యేంత వరకు ముద్దాయి నిర్దోషి అనేదీ; నేరం రుజువు చేసే బాధ్యత ప్రాసిక్యూషన్ మీద ఉంటుందనేదీ; నేరం ఒప్పుకోవాలంటూ ముద్దాయిపైన ఏ రూపంలోనూ ఒత్తిడి పెట్టడానికి వీలు లేదనేదీ; ముద్దాయి మీద పెట్టిన అభియోగం సంపూర్ణంగా రుజువు చేయాలనేదీ; ఈ మొత్తం విచారణ క్రమం బహిరంగంగా, న్యాయంగా, నిష్పాక్షికంగా ఉండాలనేదీ నేరవిచారణకు సంబంధించిన ప్రాథమిక సూత్రాలు.

భారతదేశ నేరస్మృతిని ఈ కోణం నుండి చూసినప్పుడు పెద్దగా లోపాలు కనిపించవు. అయితే నేర విచారణ వ్యవస్థ రోజువారీ వ్యవహారాలలో ఈ నేరస్మృతిని అతిక్రమించడం తరచుగా జరుగుతూ ఉంటుంది. దీని పూర్తి వివరాలలోకి ఇక్కడ పోలేము. ఎందుకంటే దీనికి వేరే ఒక పాఠం కేటాయించబడింది. (నేర విచారణ వ్యవస్థ - మానవ హక్కులు)

శిక్ష-సిద్ధాంత దృక్పథం

ఇంక శిక్ష గురించి, దానికి అన్వయించే మానవ హక్కుల సూత్రాల గురించి చూద్దాం. సామాజిక భద్రతను కాపాడాలంటే నేరాలను విచారించి నేరస్తులను శిక్షించాలని చూసాం.

అయితే సామాజిక భద్రత దానంతటదే ఒక లక్ష్యం కాదనీ, జీవితాన్నీ స్వేచ్ఛనూ మానవ హక్కులనూ అనుభవించడానికి కావలసిన ప్రశాంతిని అందిచ్చే ఒక సాధనం మాత్రమేనని గుర్తుంచుకుంటే, సామాజిక భద్రతను కాపాడే ప్రక్రియ మానవ హక్కులను, ముఖ్యంగా జీవితాన్నీ స్వేచ్ఛనూ గౌరవించేదిగా ఉండాలని గ్రహించగలుగుతాం. ఆ ప్రక్రియ అశాంతికి ఉండే సామాజిక మూలాన్ని గురించి స్పృహ కలిగి ఉండాలి. అశాంతిని ఎందుకు శిక్షించాలి, ఏ విధంగా శిక్షించాలి అనే విషయంలో మానవ హక్కుల దృక్పథం కలిగి ఉండాలి. ఆ ప్రక్రియ ఇంతకంటే ఎక్కువ స్వేచ్ఛ, ఎక్కువ మానవ హక్కులు, మరింత నిండైన జీవితం కల్పించే సామాజిక ఆర్థిక వ్యవస్థను సాధించే మార్పులకు అవకాశమే లేకుండా చేసే విధంగా ఉండకూడదు.

శిక్షను గురించి కూడ ఈ వెలుగులోనే చూడాలి. శిక్ష రూపాలు కాలక్రమంలో ప్రజాస్వామిక దిశగా మారాయి. కొరడా దెబ్బలు, కాళ్లు చేతుల నరికివేత, కాలిన ఇనుముతో వాతలు పెట్టడం మొదలయిన శిక్షలు తరతమ భేదాలతో అన్ని దేశాలలోనూ ఒకప్పుడు అమలులో ఉండేవి. ఈ రోజు సౌదీ అరేబియా వంటి కొన్ని దేశాలను మినహాయించి, వేరే ఏ దేశంలోనయినా ఖైదులో నిర్బంధం లేక జుర్మానాలు మాత్రమే చట్టం ఆమోదించే శిక్షలు. భౌతికదండన చట్టం నుండి దాదాపు చెరిగిపోయింది. మరణ దండన ఒక్కటే దీనికి మినహాయింపు. చాలా దేశాలు మరణ దండనను రద్దు చేసాయి గానీ అనేక ఇతర దేశాలు (భారతదేశం వాటిలో ఒకటి) దానిని కొనసాగిస్తున్నాయి. మానవ హక్కుల ఉద్యమం మరణ దండనను సంపూర్ణంగా రద్దు చేయాలని కోరడానికి గల కారణాలలో ఒకటేమింటే వాతలు పెట్టడం, కాళ్లూ చేతులు నరకడం వంటి భౌతిక దండనలన్నిటినీ రద్దు చేసినాక ఈ ఒక్క దండనను మిగల్చడానికి సహేతుకమైన కారణం ఏదీ లేదు.

శిక్ష ఏ రూపంలో ఉండాలన్న ప్రశ్నే కాకుండ, అసలు శిక్ష ఎందుకు వేయాలన్న ప్రశ్న కూడా వేసుకోవాలి. సామాజిక భద్రతను కాపాడడంలో శిక్షాస్మృతికి ఉండే స్థానం ఏమిటి? ఈ ప్రశ్నలకు మనం చెప్పుకునే జవాబు శిక్షల స్వభావాన్ని గురించి, తీవ్రత గురించి మనకుండే అవగాహన మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. న్యాయమూర్తులూ శాసనకర్తలూ దీనికి చెప్పే జవాబు ఏమిటంటే ఒకరికి హాని చేసినవారు శిక్ష అనుభవించకపోతే సమాజ నైతికత దెబ్బతింటుంది. కాబట్టి సామాజిక నైతిక స్పృహకు జవాబు చెప్పడానికి నేరస్తులను శిక్షించడం అవసరం. ఇది శిక్ష వేయవలసిన ఆవశ్యకతను వివరిస్తుందే తప్ప ఒక నేరం చేసిన వారికి ఎంత శిక్ష వేయాలని చెప్పదు.

ప్రతీకార శిక్షా సిద్ధాంతం పై ప్రశ్నకు తీవ్ర స్వభావంగల ఒక సమాధానం చెప్తుంది. నేరానికి పరిహారం శిక్ష అని ఈ సిద్ధాంతం చెప్తుంది. అంటే నేరస్తుడు బాధితునికి హాని కలిగించాడు కాబట్టి తాను కూడ బాధ అనుభవించవలసిందేనని అర్థం. ఇది సమాజం విధించే శిక్ష రూపంలో కనిపించే బాధితుని ప్రతీకారవాంఛ తప్ప వేరే ఏమీకాదు. అయితే

ప్రతీకారం అనాగరికమనీ, న్యాయం దానిని ప్రాతిపదిక చేసుకోవడానికి వీలులేదనీ భావించినప్పుడు అదే ప్రతీకారం సమాజం ఎంతో ఆలోచనాత్మకంగా వేసే శిక్ష రూపంలో ఎలా పునర్దర్శనం ఇస్తుంది? అందుకే ఈ ప్రతీకార శిక్షా సిద్ధాంతాన్ని ఆమోదించడానికి వీలులేదు. సమాజం నేరస్తుడిని శిక్షించేది ప్రతీకారం తీర్చుకోవడానికి కాదు, తను చేసిన అన్యాయాన్ని సవరించడానికి. శిక్షకు ప్రమాణం న్యాయం అయి ఉండాలి గాని ప్రతీకారం (లేక పరిహారం) కాదు. శిక్ష పరిమాణాన్ని నిర్ణయించడంలో న్యాయం అనేది పరిహారం అంత స్పష్టమైన ప్రమాణం కాకపోవచ్చు. అయినప్పటికీ జీవితం, స్వేచ్ఛ, మానవహక్కుల వంటి విలువల్ని గౌరవించే నాగరిక సమాజానికి అదే తగిన ప్రమాణం.

ఉదాహరణకు పరిహార సిద్ధాంతం ఏమంటుందంటే నువ్వు చంపావు కాబట్టి నువ్వూ చావవలసిందే అంటుంది. న్యాయం అనే భావన నిర్ధారించే శిక్ష ఆయా పరిస్థితులను బట్టి అంతకంటే చాలా ఉదారంగా ఉండగలదు. ఆ అన్యాయాన్ని సవరించడానికి ఒక సంవత్సరం జైలు శిక్ష చాలునని భావించవచ్చును కూడ. కొన్ని సంవత్సరాల క్రితం ఇంగ్లండ్‌లో జరిగిన ఒక ఘటనను ఇక్కడ ఉదాహరణగా తీసుకోవచ్చు. తన భర్తను చంపిన ఒక స్త్రీని ఒక కోర్టు విచారించింది. ఆమె భర్త ఆమెను చాలా ఏళ్ళుగా అతిక్రూరంగా హింసిస్తుంటే ఆమె భరించలేక అతనిని చంపింది. ఆమె నేరం రుజువయింది. అయితే ఆ నేరం జరిగిన పరిస్థితులను దృష్టిలో ఉంచుకున్న న్యాయస్థానం అరెస్టు రూపంలోనూ నేరవిచారణ రూపంలోనూ ఇప్పటికే ఆమె అనుభవించిన శిక్ష చాలునని నిర్ణయించి ఆమెను విడుదల చేసింది. పరిహార సిద్ధాంతం బోధించే వైఖరికి ఇది చాలా భిన్నమైనది. శిక్ష పరిమాణాన్ని నిర్ణయించడానికి న్యాయం అనే భావన మనకిచ్చే ప్రమాణం అనేక సందర్భాలలో అస్పష్టమయినదయితే కావచ్చును గాక, అదే సరయినది.

శిక్షకు సంబంధించిన మరొక సిద్ధాంతం నేర నిరోధక సిద్ధాంతం. అంటే ఒక నేరస్తుడికి ఎంత శిక్ష వేయాలంటే రేపు నేరాలు చేయబోయే వారిని చేయకుండ నిరోధించేటంత వేయాలి. ఇది పైకి సహేతుకంగానే కనిపించవచ్చు. కానీ ఈ అవగాహనలో ఒక నేరానికి ఎంత శిక్ష ఉచితంగా ఉంటుందనేది ఆ ఘటనలో జరిగిన అన్యాయాన్ని సవరించడానికి ఎంత శిక్ష అవసరం అన్నదాన్నిబట్టి కాక భవిష్యత్ నేరాలను నిరోధించడానికి ఎంత శిక్ష అవసరం అనేదాన్నిబట్టి నిర్ణయించబడుతుంది. కాబట్టి రాము అనే వ్యక్తి పేదరికంవల్ల దొంగతనం చేస్తే అతనికి తక్కువ శిక్ష వేస్తే సరిపోతుందనవచ్చు. కాని రేపు ఇంకొక సోము లేక దాము పేదరికాన్ని కారణంగా చూపించి దొంగతనాలు చేయకుండ ఉండాలంటే ఎంత శిక్ష అవసరమో అంత వేయాలని న్యాయమూర్తికి చెప్తుంది ఈ సిద్ధాంతం. రాముకు అతని నేరానికి ఉచితమైన దానికంటె ఎక్కువ శిక్ష పడవచ్చు.

శిక్షకు సంబంధించిన మూడవ సిద్ధాంతం సంస్కరణ సిద్ధాంతం. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం, నేరస్తుడు తాను చేసిన దానికి పశ్చాత్తాపం చెంది ఇంకెప్పుడూ అటువంటి పని చేయనన్న సంకల్పం పొందే పాటి శిక్ష వేస్తే సరిపోతుంది. ఉదాహరణకు ఆ వ్యక్తిని కుటుంబం నుండి

శిక్షకు ప్రమాణం న్యాయం అయి ఉండాలి గాని ప్రతీకారం (లేక పరిహారం) కాదు. శిక్ష పరిమాణాన్ని నిర్ణయించడంలో న్యాయం అనేది పరిహారం అంత స్పష్టమైన ప్రమాణం కాకపోవచ్చు. అయినప్పటికీ జీవితం, స్వేచ్ఛ, మానవహక్కుల వంటి విలువల్ని గౌరవించే నాగరిక సమాజానికి అదే తగిన ప్రమాణం.

బంధుమిత్రుల నుండి దూరంగా కొంత కాలం ఖైదులో ఉంచితే అటువంటి సంకల్పం రావడానికి అది సరిపోవచ్చు. పై రెండు ప్రమాణాలకంటే ఇది సహేతుకమైనది. కానీ దీనితో ఒకటి రెండు సమస్యలున్నాయి. పేదరికపు ఒత్తిడి వల్ల నేరానికి పాల్పడిన వ్యక్తి నిజంగానే పశ్చాత్తాపం చెందవచ్చును. కానీ ఖైదు నుండి బయటికి పోయిన తరువాత అవే పరిస్థితులు ఎదురయినట్టయితే తిరిగి అదే నేరం చేయవచ్చు. ఇంకొక రకంగా చెప్పాలంటే, ఖైదీని సంస్కరించడంతోపాటు అతని పరిస్థితులను సంస్కరించే ప్రయత్నం కూడా – ఉదాహరణకు ఖైదు నుండి బయటకు పోయిన తరువాత అతనికొక ఉద్యోగం చూపించడం అవసరం కావచ్చు.

ఇవి శిక్షకు సంబంధించిన సైద్ధాంతిక ప్రతిపాదనలు. మరి మన దేశంలో శిక్షాస్మృతి వెనుకనున్న తాత్విక ధోరణి ఏమిటి? దురదృష్టవశాత్తు అది న్యాయమూర్తుల వైఖరిమీద, జైలు అధికార్ల వైఖరిమీద ఆధారపడింది. నేరస్మృతిలో ఎక్కడా శిక్షకు సంబంధించిన సైద్ధాంతిక ప్రమాణాలు చర్చించబడలేదు. శిక్ష వేయడంలో గల లక్ష్యం ఇదనిగానీ, అదనిగానీ భారత శిక్షాస్మృతి చెప్పదు. జుర్మానా, ఖైదు అనే రెండు రూపాల శిక్షను మాత్రమే శిక్షాస్మృతి గుర్తిస్తుంది. (మరణ దండన శిక్షాస్మృతి గుర్తించే మరొక శిక్ష). ఒక్కొక్క నేరానికి, కోర్టు విధించగల గరిష్ఠ శిక్షను మాత్రమే శిక్షాస్మృతి నిర్దేశిస్తుంది. ఆ కనిషపరిమాణానికి లోబడి ఎంత శిక్ష వేసేదీ నిర్ణయించే విచక్షణ కోర్టుకే విడిచిపెడుతుంది. (కొన్ని నేరాలకు కనిష్ఠ శిక్ష కూడ నిర్దేశించబడింది గానీ అది అరుదు). ఈ విచక్షణ మంచిదే. ఎందుకంటే తద్వారా ఆ కేసుకు సంబంధించిన సామాజిక, నైతిక అంశాలను లెక్కలోకి తీసుకొని ఏపాటి శిక్ష వేస్తే ఉచితంగా ఉంటుందో నిర్ణయించే అవకాశం న్యాయస్థానానికి ఉంటుంది. కేసును పూర్తిగా విచారించి, నేరాన్ని నిర్ధారించిన తరువాత కూడా శిక్ష ఎంత వేయాలన్న విషయంలో ముద్దాయి అభ్యర్థనను న్యాయమూర్తి వినాలన్న నియమాన్ని కూడా నేర విచారణ స్మృతి పెట్టింది. ఆ సమయంలో కూడా ఆ నేరం వెనుక ఉన్న సామాజిక, మానసిక, నైతిక భూమికను మొత్తంగా లెక్కలోకి తీసుకునే అవకాశం న్యాయస్థానానికి ఉండాలన్నది శిక్షాస్మృతి ఉద్దేశ్యం. కాని న్యాయమూర్తులకు సామాజిక, నైతిక విషయాల గురించి ఉండే

అవగాహనలో మానవ హక్కుల స్పృహ తగినంతగా ఉండకపోవచ్చును. కాబట్టి మానవ హక్కుల చైతన్యాన్ని పెంచడం అవసరం. అప్పుడు చట్టం కల్పించే విచక్షణ మానవ హక్కుల పెంపుదలకు ఉపయోగపడుతుంది.

అయితే న్యాయమూర్తులలో అధికభాగం శిక్షలు వేసేటప్పుడు నేర నిరోధనను ప్రధాన లక్ష్యంగా పెట్టుకుంటారని చెప్పవచ్చు. కోర్టులు విధించే శిక్షను అమలు చేసే జైలు అధికారుల మాటకొస్తే, వాళ్ళ దృష్టిలోనూ నేర నిరోధానికి చాలా ప్రాముఖ్యం ఉంది. ఒకసారి ఖైదుకు పోయిన తరువాత నేరస్తుడు అనుభవించేది జైలు అధికారులు విశ్వసించే శిక్షే తప్ప న్యాయమూర్తి ఉద్దేశించిన శిక్ష కాదు. శిక్ష పరిమాణం విషయం మాత్రమే న్యాయమూర్తి నిర్ణయించిన శిక్ష అమలవుతుంది. జైలు అధికార్లలో అధిక భాగం ఖైదీని అమానవీయమైన స్థితిలో ఉంచి అవమానపరిస్తేనే శిక్ష ఫలితాన్ని ఇస్తుందని నమ్ముతారు. ఇతర చట్టాలలో అధికార్లకు ఎవ్వరికీ లేని విచక్షణ జైలు చట్టాలు జైలు అధికార్లకు ఇస్తాయి. జైళ్ళు సమాజం కళ్ళకు కనిపించవు. అవి జైలు అధికార్ల జాగీర్లు.

1978 తరువాత భారత సుప్రీంకోర్టు అనేక తీర్పులలో ఖైదీల హక్కుల గురించి చెప్పింది. కేవలం జైలులో పెట్టడం వల్ల కోల్పోయే హక్కులను మినహాయించి మిగిలిన అన్ని ప్రాథమిక హక్కులూ ఖైదీలకు ఉంటాయని చెప్పింది. అయితే ఈ హక్కుల స్పృహ ఇంకా జైలు అధికారుల దాకా చేరలేదు. జైళ్ళ సంస్కరణ గురించి మాట్లాడేటప్పుడు వీటిని పరిగణనలోనికి తీసుకోవాలి.